

**КУЛТУРА
И ДРУШТВЕНИ РАЗВОЈ
(II)**

**Зборник радова
са 2. научне конференције
САВРЕМЕНА УМЕТНИЧКА ПРАКСА,
МЕДИЈСКА ПИСМЕНОСТ,
КУЛТУРНИ ИДЕНТИТЕТ
И ДРУШТВЕНИ РАЗВОЈ**

20. новембар 2014.

КУЛТУРА И ДРУШТВЕНИ РАЗВОЈ (II)
Зборник радова са 2. научне конференције
САВРЕМЕНА УМЕТНИЧКА ПРАКСА, МЕДИЈСКА ПИСМЕНОСТ,
КУЛТУРНИ ИДЕНТИТЕТ И ДРУШТВЕНИ РАЗВОЈ

Издаје и штампа:

Мегатренд универзитет
Факултет за културу и медије
Београд, Гоце Делчева 8

За издавача:

проф. др Драган Никодијевић,
декан Факултета за културу и медије

Уредник:

проф. др Мирко Милетић

Редактор/лектор:

доц. др Ирина Милутиновић

Директор Издавачке делатности:

Бранимир Трошић

Техничко уређење:

Ана Допућа

Насловна страна

Марина Станковић

Тираж:

150 примерака

ISBN 978-86-7747-532-1

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд
7:316.75(497.11)(082)
316.77(082)
316.774(497.11)(082)

НАУЧНА конференција Савремена уметничка пракса, медијска писменост, културни идентитет и друштвени развој (2 ; 2014 ; Београд)

Култура и друштвени развој. 2, Зборник радова са 2. научне конференције Савремена уметничка пракса, медијска писменост, културни идентитет и друштвени развој, 20. новембар 2014. / [уредник Мирко Милетић]. - Београд : Мегатренд универзитет, Факултет за културу и медије, 2015 (Београд : Мегатренд универзитет). - VII, 794 стр. : илустр. ; 24 cm

Радови на срп. и хрв. језику. - Тираж 300. - О научној конференцији: стр. 1-2. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија уз сваки рад. - Summaries.

ISBN 978-86-7747-532-1

а) Уметност - Друштвени аспект - Србија - Зборници

б) Масовни медији - Култура - Зборници с) Србија - Културна политика - Зборници

COBISS.SR-ID 216409868

КУЛТУРА И ДРУШТВЕНИ РАЗВОЈ (II)

Ана Мумовић КРИТИКА КАО КУЛТУРА (МЕТАМОРФОЗА ПОЈМА НАЦИОНАЛНИ ИДЕНТИТЕТ)	571
Весна Миленковић „МИ“ НА БАЛКАНУ – КУЛТУРНИ ИДЕНТИТЕТ У МЕДИЈСКИ ПОСРЕДОВАНОЈ СТВАРНОСТИ ИЗМЕЂУ МОДЕРНИЗАЦИЈЕ И ТРАДИЦИЈЕ	583
Татјана Миливојевић ПРОЖИМАЊЕ ИНДИВИДУАЛНЕ И КОЛЕКТИВНЕ ПСИХЕ У СТВАРАЊУ КУЛТУРНОГ ИДЕНТИТЕТА: ПРИЛОГ РАЗУМЕВАЊУ ОСЕЋАЊА ПРИПАДНОСТИ.....	597
Нада Јефтенић УТИЦАЈ СРПСКИХ МЕДИЈА НА ОПСТАНАК КУЛТУРНИХ ИДЕНТИТЕТА У ПЕРИОДУ ПОСТТРАНЗИЦИЈЕ	613
Наташа Симеуновић Бајић; Славица Јосифовић ТВ СЕРИЈЕ ТЕЛЕВИЗИЈЕ БЕОГРАД КАО ЧИНИЛАЦ ПОЗИТИВНЕ ТРАДИЦИЈЕ У КОНТЕКСТУ КУЛТУРНЕ ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ	627
Виолета Цветковска Оцокољић; Драган Томановић ТАНАТУРИЗАМ И/ИЛИ РАТНИ ВОЈЕРИЗАМ	645
Драган Јаковљевић ОБНОВА КЊИЖНОГ ФОНДА И ПРЕПИСИВАЧКА ДЕЛАТНОСТ СРБА У УГАРСКОЈ ПОСЛЕ ВЕЛИКЕ СЕОБЕ	665
Драгана Новаковић ЛОГИКА КАПИТАЛА У ПОЉУ КУЛТУРЕ И МЕКДОНАЛДИЗАЦИЈА ДРУШТВА	675
Ана Ланговић Милићевић; Татјана Цветковски, Златко Ланговић ГЛОБАЛИЗАЦИЈА И СТРАТЕШКО УПРАВЉАЊЕ ЉУДСКИМ РЕСУРСИМА	691
Александра Терзић КУЛТУРНИ ИДЕНТИТЕТ СРБИЈЕ: ИНИЦИЈАТИВЕ ЗА ЊЕГОВУ РЕВИТАЛИЗАЦИЈУ И ТУРИСТИЧКУ ПРЕЗЕНТАЦИЈУ.....	701
Снежана Милићевић КУЛТУРНО-ИСТОРИЈСКИ РЕСУРСИ – ПОТЕНЦИЈАЛ ЗА РАЗВОЈ ВРЊАЧКЕ БАЊЕ КАО ДЕСТИНАЦИЈЕ КУЛТУРНОГ ТУРИЗМА	715

УДК 338.483.12(497.11 Врњачка Бања)
930.85(497.11 Врњачка Бања)

Доц. др Снежана Милићевић
Факултет за хотелијерство и туризам, Врњачка Бања
Универзитет у Крајеву

КУЛТУРНО-ИСТОРИЈСКИ РЕСУРСИ – ПОТЕНЦИЈАЛ ЗА РАЗВОЈ ВРЊАЧКЕ БАЊЕ КАО ДЕСТИНАЦИЈЕ КУЛТУРНОГ ТУРИЗМА

Апстракт: Туризам представља глобални феномен 21. века. Како би ојстале на изузетно конкурентном тржишту, туристичке дестинације морају континуирано да иновирају своју понуду. Туристи данас преже новим туристичким производима, аутентичним доживљајима и искуствима. Нова искуства постају главни мотив за посету одређеној дестинацији. Промена је реч која карактерише туризам и подразумева континуирано и брзо прилагодњавање туристичке привреде тим променама. Један од савремених трендова последњих деценија је културни туризам. Културни туризам је мотивисан потребом да се посеће места с атрактивним културно-историјским и уметничким садржајима, како би се уознале различите локалне и регионалне културе.

Захваљујући природно-лековитим ресурсима, Врњачка Бања је најпознатија и најпосећенија бања у Србији. Међушим, она располаже и богатством културно-историјских ресурса, што представља изузетан потенцијал за развој културног туризма. Валоризација културно-историјског наслеђа и ефикасније укључивање културних добара у туризам, допринело би да Бања буде атрактивна и као дестинација културног туризма. То подразумева бројне активности на заштити, ревитализацији и уређењу културно-историјских локалитета из различитих епоха, али и осмишљавање разноврсног културног садржаја.

Кључне речи: културно-историјски ресурси, дестинација културног туризма, Врњачка Бања.

Увод

Врњачка Бања је највеће бањско лечилиште у Србији и једно од најпознатијих у региону. Налази у централном делу Србије, 200 км јужно од Београда, на инфраструктурном коридору Краљево–Крушевац. Територијално припада Рашком округу (Брчески, Чикара и Максимовић, 2010: 19). Захваљујући свим својим потенцијалима, географском положају, клими, лековитим термо-минералним водама, природним лепотама, културно-историјском наслеђу, дугој традицији у бањском туризму, Врњачка Бања данас има статус националног лидера у здравственом туризму. По броју туриста, она је годинама у самом врху; заузима друго место у Србији, одмах иза Београда (Храбовски Томић, Милићевић, 2012: 765). Иако поседује изузетне ресурсе, културни туризам скоро и да није развијен у Врњачкој Бањи. Примарни посетиоци Врњачке Бање су домаћи гости, чији су основни мотиви доласка здравствени разлози. Како је данас један од несумњивих трендова у туризму потреба туриста за разноврсним доживљајима у туристичкој дестинацији, јасно је да могућност разноликих културних доживљаја може представљати важан мотив за туристе (Хаџић, 2004: 53). Многе познате бање су препознале значај развоја културног туризма упоредо са осталим сегментима здравственог туризма. Врњачка Бања би могла да се угледа на пример Монтекатини Терме, најпознатије бање у Италији, која је успела успешно да интегрише своје културну и здравствену понуду у јединствен производ.

1. Културни туризам

Да бисмо разматрали појам културног туризма, требало би на почетку појаснити шта подразумева „култура“. Култура чини све оно што су људи произвели у својој историји, сви материјални и духовни производи (Кале, 1983: 154). Култура представља социјални идентитет народа, она сведочи о његовој историји и степену развоја. Култура постоји откад постоји друштво и оставља трагове свог постојања у виду културне баштине. Култура је увек занимљива, но кључно је како оживети и активирати њене потенцијале. Јер, није довољно да ти потенцијали постоје, они морају бити доступни, привлачни и атрактивни потенцијалним туристима (Демоња, 2011: 182).

Постоје бројне дефиниције културног туризма, али једну од најприхваћенијих дао је познати експерт из културног туризма Грег Ричардс (2005: 24), који сматра да културни туризам означава „кретање људи које је проузроковано културним атракцијама изван њиховог места становања, са намером скупљања нових информација и искустава, како би задовољили своје културне потребе“. Поред ове концептуалне дефиниције, он је дао и

техничку дефиницију, која гласи: „културни туризам укључује сва кретања људи ка специфичним културним атракцијама, као што је културна баштина, тј. наслеђе, уметничке и културне манифестације ван свог места становања“. Културни туризам је намењен људима који желе да се едукују о различитим аспектима уметности, архитектуре и историје који се односи на одређену дестинацију (Живковић, 2009: 74).

Постоје мишљења да је културни туризам, туризам мотивисан потребом да се посете она места с атрактивним културним и уметничким садржајима, било да се они односе на свакодневни живот локалне заједнице, било на светковине, фестивале и друге културне и уметничке програме, било на културна добра и целине, како би се упознале, разумеле и поштовале различите локалне и регионалне културе. Он омогућава да места која нису искључиво туристичка могу да граде развојне стратегије на локалним културним и уметничким потенцијалима занимљивим и туристима и локалном становништву. Према томе, основне функције културног туризма јесу да националне и локалне културне вредности представи туристи, као и да дестинације обогати културним садржајима и учини их атрактивним за домаће становништво (Ђукић Дојчиновић, 2005: 16).

Културни туризам садржи „све аспекте путовања, при чему путници уче о историји и наслеђу других или о њиховим савременим начинима живота или размишљањима“ (McIntosh, Goeldner: 1986). Ричардс сматра да културни туризам не укључује само конзумирање културних производа прошлости (туризам наслеђа, тј. баштине), већ и савремену уметност, тј. савремену културу или начин живота неког народа или подручја (уметнички туризам). По њему, културни туризам се не испољава само у пасивној форми (разгледање историјских места, музеја, збирки слика или позоришних представа), већ се многи туристи све више занимају и за тзв. креативни туризам, који подразумева непосредну партиципацију у културним активностима (сликарство, фотографија, фолклор, занати и сл.) (Работић, 2012: 7).

Може се закључити да културни туризам представља сложен и вишестран феномен, због чега се приступа његовој подели. У литератури се среће следећа подела културног туризма: туризам баштине (Heritage tourism), уметнички туризам (Arts tourism), креативни туризам (Creative tourism), домородачки или етнички туризам (Indigenous tourism). Постоје мишљења да културни туризам треба делити на следеће врсте (Хацић и остали, 2005: 27):

- религиозни туризам – путовања из религиозних потреба: посете религиозним центрима, споменицима са историјском вредношћу, светим местима, религиозним догађајима, итд.;
- образовни туризам – путовања која су мотивисана жељом за проширивањем знања;

- фестивалски туризам – путовања мотивисана жељом туриста да виде и да учествују на манифестацијама, карневалима, фестивалима (филмски, позоришни, музички, итд.);
- културни туризам повезан са културно-историјским наслеђем – путовање у циљу посете историјских и архитектонских споменика, музеја, манастира, тврђава;
- нематеријални културни туризам – заснива се на упознавању туриста са начином живота локалног становништва, њиховом традицијом и обичајима; туристи се укључују у њихове дневне активности, локалне манифестације и уче локални језик.

Сунце, море, планине постоје у многим државама света. Међутим, особеност туристичке понуде сваке нације, регије или локалне заједнице јесте препознатљив културни идентитет. Оно по чему се једна земља разликује од друге или по чему се једно место разликује од осталих јесте култура народа и етничких група, језици, историја, национални споменици, уметност, веровања, обичаји, и све оне специфичне локалне културне вредности које не постоје нигде друге у таквом односу и са таквим особеностима. То „специфично локално“ је оно што привлачи туристу (Ђукић Дојчиновић, 2005: 24).

Културно-туристички ресурси дестинације могу се поделити на атракције и догађаје/манифестације (Munsters, 2005: 80). У атракције спадају: споменици (верски објекти, јавни објекти, историјске куће и зграде, дворци и палате, паркови и вртови, утврђења, археолошка налазишта), музеји (музеји посвећени фолклору, музеји уметности), руте (културно-историјске руте, уметничке руте), тематски паркови (културно-историјски центри, археолошки центри, архитектонски паркови), док у догађаје/манифестације спадају: културно-историјске манифестације (верски фестивали, световни догађаји, фолклорни фестивали) и уметнички догађаји (уметничке изложбе, фестивали, итд.).

У промовисању једне туристичке дестинације културно-историјски ресурси су вредности које се могу истаћи као водећи туристички производ дестинације. Оно што једну дестинацију диференцира од осталих јесте њена културна баштина. Зато нагласак треба бити на том ресурсу као водећем дестинацијском „производу“. Многе светски познате културно-историјске атракције постале су јединствени симболи, иконе дестинације, нпр. Ајфелов торањ, пирамиде у Египту, Кинески зид (Howie, 2003: 154).

2. Културно-историјски ресурси Врњачке Бање

2.1. Културно-историјско наслеђе Врњачке Бање

Најстарији трагови насељавања на територији Врњачке Бање потичу из млађег каменог доба, из периода од 3800. до 3100. године пре нове ере. Најзначајнији археолошки локалитет из овог периода је археолошко налазиште Лађариште у селу Врњци, које је Одлуком Владе Републике Србије проглашено за заштићено културно добро (http://registar.zavodkraljevo.rs/ladjariste_neolitsko_naselje.html). Ово неолитско насеље је археолошки истраживано у периоду од 1987. до 1990. године. Том приликом на локалитету су откривени остаци кућа, фрагменти посуђа, радионица за израду каменог оруђа, секире, медијална керамика, минијатурне статуете (Боровић-Димић, 2005: 40-51). Евидентирани археолошки локалитети, како из периода бронзаног и гвозденог доба, тако и из периода грчке и римске доминације, као и из средњег века и турске доминације, показују континуитет насељавања на овој територији. Међутим, најзначајнији и најбројнији археолошки налази су из римског периода. На трагове римског времена наишло се случајно 1924. године, приликом каптаже извора топле минералне воде, када је откривен „Римски извор Фонс Романус“. Тада је на дубини од 2,40 м пронађено око 200 комада римског новца, који припадају периоду од Августа до Валентинијана (Боровић Димић, 2001: 143). Поред извора нађени су остаци базена за купање, у коме је пронађено још 60 комада римског новца, један прстен и један кључ. Нема никакве сумње да су за опоравак и одмор својих легионара Римљани користили врњачку топлу минералну воду, што је била њихова пракса у читавој тадашњој Европи. Постоји још доста налазишта из римског периода у бањи и околини: у Врњцима (римска гробна јама са урном са остацима спаљеног покојника), у Вукушици (три римске фибуле – скопчанице, римско гробље), у Рсовцима (видљиви остаци зидина, три касноантичка новчића), у Липови (један Трајанов и један Хадријанов сребрњак, итд.), и друга (Боровић Димић, 2008: 505-513).

Изградња „модерних“ Врњаца почиње 1868. године, на иницијативу крушевачког начелника Павла Мутавцића, који је са неколицином добротвора формирао „Основателно фондаторско друштво лековите кисело-вруће воде у Врњцима“, што представља организовани почетак развоја Врњаца као бање (Топаловић, 2008: 14-15). За разлику од других српских градова и варошица, Врњачка Бања је била седиште врло богатих и угледних породица и личности. Позната као прворазредно бањско лечилиште и одмаралиште, привлачила је аристократске породице, да поред тога што је посећују, у њој купују земљу и граде виле и пансионе. Тако су бројни лекари, који су се школовали по иностранству, доносили у Врњачку Бању део укуса и обичаја са стране и зато она данас располаже јединственим фондом градитељског наслеђа.

У Бањи се могу наћи разни стилови архитектура: византијско-балканска, псеудокласицистичка, алпска, готска, типична бањска архитектура, затим утицаји аустријске, чешке и руске традиције (Боровић Димић, 2008: 530-534). Оваква стилска разноликост омогућавала је Врњачкој Бањи аутентичност, која је представљала моденско место до Другог светског рата. Сви објекти градитељског наслеђа заштићени су данас Законом о заштити споменика културе, као културна добра под претходном заштитом. Најстарији и најрепрезентативнији псеудокласицистички објекат представља летњи-ковац генерала Белимарковића, краљевског намесника за време малолетства Александра Обреновића. Грађен је по узору на северно-италијанске-пољске дворце из друге половине 19. века у периоду од 1888. до 1894. године. Године 1968. објекат је откупљен са посебном наменом за културу: за музеј, галерију и концертну дворану (Боровић Димић, 2005: 168). Законом о заштити споменика културе, проглашен је културним добром од великог значаја за Републику Србију (http://registar.zavodkraljevo.rs/vrnjacka_banja.html). Замак Белимарковић је поред врњачке цркве најстарији и најрепрезентативнији грађевински објекат у Врњачкој Бањи.

На територији општине евидентирани су следећи заштићени културно-историјски објекти, целине и локалитети (Генерални план Врњачке Бање 2005–2021: 60):

- непокретно културно добро од великог значаја: Белимарковић дворец;
- културно-историјска просторна целина од великог значаја: Чајкино брдо са 49 објеката;
- појединачни објекти који уживају претходну заштиту са укупно 100 објеката;
- локалитети с археолошким налазима из периода праисторије, римске доминације, средњег века и турске доминације (укупно приближно 30 локалитета).

Међутим, већина објеката градитељског наслеђа се налази у лошем стању, па је неопходна рестаурација, како би се објекти заштитили од даљег пропадања. Заштита културних добара, идентитета насеља и градитељског наслеђа, има за циљ очување духа места и одбрану идентитета бање са дугом и сјајном прошлoшћу. Нарочито брига да се створена баштина Врњачке Бање сачува од заборавља, потцењивања, па и уништења, и пренесе у наслеђе будућим генерацијама, истовремено има још један циљ – да укаже и помогне Бањи како да врати и задржи свој некадашњи положај, углед и важност у систему бања Европе.

На територији општине Врњачка Бања налази се више сакралних објеката, од којих је најстарији Храм рођења Пресвете Богородице на Чајкином брду, подигнут за време владавине кнеза Милоша Обреновића, 1834. године

на основама старијег храма. У цркви се чувају бројне иконе, слике као и старе штампане књиге. Најстарија икона је „Јерусалим“ која потиче с краја 18. века. Свакако треба споменути и цркве: Светог Саве у Грачацу, Светог Јована Крститеља у Вукушици, Свете Богородице у Станишинцима, Светог Луке у Руђинцима, Свете Петке у Липови, и друге (Боровић Димић, 2008: 519-527).

Околина Врњачке Бање представља изузетно богату ризницу средњовековних манастира, цркава и градова-тврђава. Доминирају два правца: први, који се пружа од Врњачке Бање преко Краљева до Новог Пазара и представља Ибарску краљевску долину (манастир Жича, Студеница, Градац, Петрова црква, Ђурђеви Ступови, Сопоћани, средњовековни град Маглич, остаци средњовековног града Раса), и други, који се пружа преко Гоча, Жупе и Крушевца и представља посткосовску српску деспотовину (манастир Љубостиња, Каленић, Велуће, црква Лазарица, остаци престонице кнеза Лазара Хребелановића, средњовековни град Козник, итд.) (Руђинчанин, 2008: 334-345).

Међутим, иако Врњачка Бања и њена околина располажу правим културно-историјским богатством, скоро да и не постоје организовани обиласци за бањске посетиоце. Свега пар агенција организује излете до манастира у околини и то само у току летње сезоне. У самој Бањи нема организованих обилазака културно-историјских локалитета, већ су туристи препуштени да се сами сналазе уколико желе да посете неку атракцију. Лиценцирани туристички водичи с адекватним знањем о културно-историјским знаменитостима не постоје ни у Туристичкој организацији, ни у Културном центру Врњачке Бање.

2.2. Културно-забавне манифестације у Врњачкој Бањи

Још 1900. године бањски лекар Ђока П. Јовановић пише: „У Бањи нико не сме да каже да му је дуго време. Треба болесницима створити разна уживања. Треба им растурилити бриге и створити разне забаве, свирке, игре, песме, мало лутрије, пуцање, итд., све то благотворно утиче на душу и на целу исхрану тела...“ (Војиновић, 2008: 88). Врњачка Бања и данас велики акценат ставља на културно-забавну понуду. Као најзначајнију у области културе, треба издвојити манифестацију „Врњачке културне свечаности“, која од 1973. године, под геслом „За 100 дана 100 приредби“ организује Културни центар Врњачка Бања. У оквиру ње одржавају се Позоришни дани српског театра, Књижевно лето, Међународни фестивал класичне музике, Фестивал ликовног стваралаштва, Фестивал филмског сценарија и остале културне манифестације (Руђинчанин и остали, 2008: 559).

Поред културних дешавања, Врњачка Бања се може похвалити са разноврсним забавним дешавањима. Најпосећенија забавна манифестација је

Међународни врњачки карневал, која се од 2005. године одржава у јулу и траје недељу дана. Тада се организују концерти, представе, маскенбали, фестивали и друга интересантна дешавања. Централни догађај је међународна карневалска поворка са приближно 40 карневалских група. Манифестацију посети више од 200.000 посетилаца. Врњачки карневал је члан Федерације европских карневалских градова (<http://www.vrnjackikarneval.com/pages/okarnevalu.html>). Врњачка Бања је у протеклим годинама постала место разних концертних дешавања. Многе звезде светске (нпр. Тото Котуњо, „Вауа Сон Диос“) и домаће музичке сцене, своје концерте су имали у Врњачкој Бањи. Такође, фестивали народне, забавне и класичне музике нашли су овде своје место (<http://www.vrnjackabanja.co.rs/srpski/sadrzaj/turizamglmeni/koncertiglmeni>).

Свакако најпопуларнији и најпосећенији музички фестивал је „Lovefest“, који је уједно и највећи музички догађај у централној Србији. Одржава се током лета у Врњачкој Бањи и траје три дана. Основни концепт фестивала је да промовише музику, уметност и урбану културу младих (<http://lovefest.rs/about-event/>).

Свакако треба поменути један од проблема, који се тичу периода одржавања манифестација. Наиме, скоро све манифестације одржавају се током лета, док у вансезони скоро да нема никаквих дешавања. Више манифестација организованих у периоду ван летње сезоне, допринело би да се туристичка сезона продужи на већи део године, што би свакако имало позитивне економске и социо-културне ефекте на читаву дестинацију.

2.3. Организација културе на територији Врњачке Бање

У Бањи постоје следеће културне институције и објекти: Културни центар, биоскопско-позоришна дворана, Замак културе са галеријским и музејским простором, Амфитетар – летња позорница са 1.500 места, Народна библиотека „Др Душан Радић“, са стогодишњом традицијом (која организује поетско-књижевне вечери и културне трибине), уметничке галерије, итд. (<http://www.vrnjackabanja.co.rs/srpski/sadrzaj/kulturaglmeni/kulturaglmeni1>).

Културни центар Врњачка Бања на професионалан начин организује културну делатност, кроз бројне културне манифестације и изложбе. У Замку „Белимарковић“ се налази Завичајни музеј, чију сталну поставку чине три изложбе: „Лађариште – праисторија Врњаца“, „Етнографско наслеђе Врњачке Бање“ и „Спомен соба Јована Белимарковица“, док се у вансезони поставља „Уметничка збирка Замка културе“, изложба „Туристичка пропаганда Врњачке Бање“ и друге (Боровић Димић, 2005: 220-225). У замку се одржавају концерти озбиљне музике, драмски колажи, промоције књига, предавања и летње школе и академије: Летња академија за ликовно ствара-

лаштво, Центар за савремену графику, Летња академија озбиљне музике и бројне друге манифестације (<http://www.vrnjackabanja.co.rs/srpski/sadrzaj/kulturaglmeni/kulturaglmeni1>).

Може се закључити да култура, као значајан елемент савременог туризма, има значајну улогу у животу Врњачке Бање. Међутим, иако Бања располаже изузетним културно-историјским ресурсима, они нису адекватно искоришћени и укључени у интегрални културно-туристички производ. Сарадња између Културног центра и Туристичке организације, односно туристичких радника и радника из области културе није онаква каква би требало да буде, и није вођена принципима маркетинга. Често је присутан самостални рад, уз изузетно мало међусобног дијалога и заједнички интерес у креирању атрактивног интегралног туристичког производа се скоро не препознаје.

У наставку рада, даћемо пример познате европске бање, која је успела подједнако успешно да развија и здравствени и културни туризам.

3. Пример добре праксе – Монтекатини Терме, дестинација бањског и културног туризма

Монтекатини Терме је највећа бања у Италији, налази се у средишњој Италији, 50 км западно од Фиренце, седишта покрајине Тоскана. Туризам је главна привредна грана; сваке године 200 хотела оствари приближно 2 милиона ноћења за све оне посетиоце који желе да уживају у погодностима бање, али и да обиђу оближње познате „уметничке градове“ Фиренцу, Пизу, Сиену, Луку, Виаређо, итд., као и природне и културно-историјске лепоте и знаменитости Тоскане (www.montecatinihelp.info/wordpress/). Монтекатини Терме своју популарност у Европи, па и у свету дугује лековитим минералним водама, префињености бањске архитектуре, живописним авенијама оивиченим дрворедима, зеленим и цветним оазама, историјским палатама, уметничким лепотама и богатом природном и културно-историјском наслеђу у окружењу. Током своје историје, чланови краљевских породица (принц Реније), државници (Бенито Мусолини), познати уметници из културе, филма (Кларк Гејбл, Спенсер Трејси, Кетрин Хепберн), а посебно музике (Рихард Штраус, Ђоакино Росини, Ђакомо Пучини) бирали су Монтекатини Терме за свој опоравак, одмор, релаксацију, забаву, да обнове своју енергију и поврате добро здравље. Ђузепе Верди је живео у овој бањи 19 година, почев од 1882. године, и за то време је компоновао трећи чин „Отела“ (www.montecatiniturismo.it/citta_e_musica_eng.php).

Монтекатини Терме поседује седам термалних објеката (Леополдине, Екселзиор, Тамерици, Тетућио, Регина, Реди, Салуте) у којима се пружају

здравствене услуге и које истовремено имају огроман културни, историјски и уметнички значај. Све термалне објекте карактерише импресивна архитектура, унутрашња декорација са велелепним мермерним зидовима и подовима велике уметничке вредности, аутентичне фонтане, павиљони, паркови, уметничке скулптуре (www.termemontecatini.it/?q=en/node/178):

- Терме Тамерици, објекат велике уметничке вредности, украшен статуама, витражима, са кружним павиљоном и цветним вртовима, поред термалних садржаја, представља центар важних уметничких изложби и других културних манифестација.
- Терме Регина, због своје аутентичне архитектуре и раскошних просторија, представља место одржавања гала свечаних вечера, скупова, изложби и концерата класичне музике. На главном улазу налази се Херон фонтана, по којој је Монтекатини надалеко познат.
- Терме Тетућио, грађена у Либерту стилу, симбол је Монтекатинија и њене славне прошлости и захваљујући лепоти спољашњих и унутрашњих декорација, представља највиши израз термалне архитектуре у Монтекатинију – поред здравствене функције, њене велелепне просторије служе за организацију пословних скупова и гала вечера.
- Терме Салуте, окружен огромним бањским парком, садржи централни павиљон, одакле се гранају путеви на различите стране.
- Терме Екселзиор са пространим и елегантним дворанама у стилу сецесије, места су бројних пословних састанака и културних дешавања.
- Терме Леополдине, познате су широм Европе по термо-минералној води која избија из кратера-фонтане, која се налази у центру прелепог унутрашњег дворишта.

На сваком кораку ове бање, могу се наћи културно-историјске знаменитости: историјски хотели „Grand Hotel La Pace“ или „Plaza-Locanda Maggiore“ (у коме се може посетити музичка соба Ђоакина Росинија), велелепна градска већница, главна улица Viale Verdi, затим Корзо Рома или Корзо Матеот, улице са сувенирницама, позориштима, биоскопима, црквама, библиотекама, музејима, уметничким галеријама. Ту је и Академија уметности, у којој се поред бројних уметничких дела, чува и клавир који је користио Ђузепе Верди током свог боравка у бањи. Страст са класичном музиком и културом и данас је остала непромењена у овој бањи – концерти и фестивали озбиљне музике се организују уз учешће угледних музичара и диригената међународне славе. Свакако најпознатији је фестивал класичне музике „Estate Regina Music Festival“ (од краја маја до почетка октобра). У Терми Тетућио, свакодневно у преподневним сатима свира оркестар класичне музике, а током вечери се организују концерти на клавиру. Међу нај-

познатијим фестивалима је и „Монтекатини опера фестивал“ (од априла до октобра), као и фестивали цез музике, етно музике, савремене музике и други бројни фестивали (фестивали плеса, међународни фестивал кратког филма). Ова бања, такође, поседује прелепу балску дворану.

Из Монтекатини Терме се организују бројни излети до културно-историјских и забавних атракција. У околини се налази 10 средњовековних засека, са црквама, замковима и зидинама древних времена. Ту су и брда Монталбано и село Винчи, где је рођен Леонардо де Винчи, затим село Колоди, родно место Пинокиа где је све подређено овом славном дрвеном лутку (село играчака). Од осталих знаменитости треба споменути вилу „Гарзони“ са својим барокним вртovima, једну од најважнијих вила у Тоскани, као и вилу „Белависта“ из 1673. године (www.montecatiniturismo.it/montecatini_e_dintorni_eng.php). Једна од најстаријих жичара на свету (из 1898) води од центра бање до живописног брдског места Монтекатини Алто, које представља историјски центар Монтекатини Терме. У њему се налази дворац, три цркве, велики трг и спектакуларан поглед на околна села, цркве и средњовековна утврђења (www.montecatiniturismo.it/home_st_eng.php). Из бање постоје и обиласци винарија, уз могућност дегустације тосканских вина, излет до „Chocolate Valley“, где раде врхунски, међународно познати мајстори, произвођачи чоколаде, затим обилазак сајма чоколаде „Cioccolosità“ у Монсумано Терме, и тако даље. Монтекатини Терме је чланица Удружења европских историјских термалних градова-бања, скраћено ЕНТТА.

Закључна разматрања

Квалитет амбијента једне бањске дестинације и добро осмишљен интегрални туристички производ, представљају најзначајни мотив туристичке посете већине савремених бања. У једној добро организованог и развијеној бањи, поред здравствених програма, други туристички садржаји, а пре свега културно-историјски, уметнички и забавни, требало би да се узајамно допуњавају како би представљали јединствен туристички производ, али и конкурентску предност бањске дестинације. Монтекатини Терме у Италији, добар је пример како једна бања успешно развија и културни туризам. Захваљујући изузетно разноврсној понуди, ова бања годишње бележи приближно 2 милиона ноћења. Поређења ради, Врњачка Бања остварује приближно 600.000 ноћења годишње (Статистички годишњак 2014: 354).

Менаџмент туристичке дестинације мора да прати промене на туристичком тржишту, јер устаљена туристичка понуда може да резултира стагнацијом и опадањем туристичке посете. Туристичка понуда дестинације треба стално да прати савремене туристе, и да својим квалитетом и разноврсно-

шћу услуга и садржаја задовољи њихове потребе. Туристи данас све више теже за новим туристичким производима, новим доживљајима, новим дестинацијама, новим активностима. Туристичка валоризација културно-историјског наслеђа и ефикасније укључивање културних добара у туристички производ Врњачке Бање, подразумева многобројне активности на заштити, ревитализацији и уређењу културно-историјских локалитета из различитих епоха. С обзиром на то да Врњачка Бања носи печат националне бање првог ранга, култура уз туризам треба да добије посебно место и улогу. То подразумева осмишљавање разноврсног културног садржаја. За то је потребна уска координација и сарадња Културног центра и Туристичке организације Врњачке Бање, али и укљученост свих осталих стејкхолдера на територији општине: привредних субјеката, локалне самоуправе и домаћег становништва. Сви они треба заједничким напорима да раде на даљем неговању и представљању културе, традиције и духовности овог краја, као и креирању атрактивног интегралног културно-туристичког производа Врњачке Бање. Поред водеће позиције на домаћем туристичком тржишту, као дестинације здравственог туризма, Врњачка Бања има све предиспозиције да се позиционира и као дестинација културног туризма. Први кораци ка том циљу подразумевају ревитализацију и реконструкцију објеката традиционалне архитектуре, као и афирмацију културног потенцијала општине. Потребно је направити и план израде нових атрактивних садржаја у култури. Постојеће манифестације би требало обогатити са новим атрактивним дешавањима, које би се организовале током читаве године, а не само у периоду летње туристичке сезоне. Такође је неопходна и модернизација рада у установама културе, како кроз увођење нових технологија у циљу обезбеђивања услова за савремен начин организовања бројних манифестација, тако и кроз јачање, тј. едукацију кадрова у култури и туризму. Знања из области менаџмента и маркетинга су незаобилазна у раду културних радника који су повезани са културним туризмом. Такође, подстицање локалног становништва да се укључи у разне аспекте културног туризма, представља још један од приоритетних циљева, као и њихова перманентна културна и туристичка едукација. Локално становништво мора да буде упознато са свим предностима које би имало од развоја културног туризма. Културни центар би требало да прошири сарадњу са другим секторима привреде, домаћим и страним донаторима, као и са другим културним установама из читаве Србије и региона. Заједничким активностима културног центра и туристичке организације, Врњачка Бања би врло брзо постала позната дестинација културног туризма.

Литература:

- [1] Боровић Димић, Јелена, *Вода у традицији и животи Врњачке Бање*, Завичајни музеј – Замак културе, Културни центар Врњачке Бање, Врњачка Бања, 2001.
- [2] Боровић Димић, Јелена, *Трагови трајања, културно историјско наслеђе Врњачке Бање*, Министарство Културе Републике Србије, Завод за заштиту споменика културе Краљево, Друштво конзерватора Србије, Београд–Краљево, 2005.
- [3] Боровић Димић, Јелена, *Културно-историјско наслеђе Врњачке Бање*, у монографији (Руђинчанин Бошко, Топаловић Огњен) „Врњачка Бања на почетку 21. Века“, Народна библиотека „Др Душан Радић“ Врњачка Бања, Културни Центар Врњачка Бања, 2008.
- [4] Брчески, Илија, Чикара, Дејан, Максимовић, Александар, *Локални акциони еколошки план Врњачка Бања*, Општина Врњачка Бања, Регионални центар за животну средину за централну и источну Европу, Врњачка Бања, Београд, 2010.
- [5] Војиновић, Славомир, *Бање и климатска места Србије*, Гео, Београд – Младеновац, 2002.
- [6] Скупштина општине Врњачка Бања, *Генерални план Врњачке Бање 2005–2021*.
- [7] Демоња, Дамир, *Културни туризам: Хрватска искуства, „Антропологија“ 11 (1)*, Универзитет у Београду – Филозофски факултет, Институт за етнологију и антропологију, Београд, 2011 (181-205)
- [8] Ђукић Дојчиновић, Весна, *Културни туризам: менаџмент и развојне стратегије*, Клио, Београд, 2005.
- [9] Живковић, Радмила, *Понашање и заштитна промена у туризму*, Универзитет „Сингидунум“, Београд, 2009.
- [10] Кале, Едуаурд, *Повијест цивилизације*, Школска књига, Загреб, 1983.
- [11] MacIntosh, Robert Woodrow, Goeldner, R. Charles, *Tourism: Principals, Practices, Philosophies*, Wiley and Sons, New York, 1986.
- [12] Munsters, Wil, *Cultural Tourism in Belgium*, in (Richards Greg) „*Cultural Tourism in Europe*“, Association for Tourism and Leisure Education (Atlas), 2005, http://www.tram-research.com/cultural_tourism_in_europe.PDF (приступљено 7. 11. 2014)
- [13] Работић, Бранислав, *Селективни облици туризма*, Висока туристичка школа струковних студија, Нови Београд, 2012, http://visokaturisticka.edu.rs/skripte/selektivni_novo/predavanje12.pdf (приступљено 10. 11. 2014)
- [14] Републички завод за статистику Републике Србије, *Статистички годишњак 2014*, <http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/God/SGS2014.pdf> (приступљено 5. 11. 2014)
- [15] Richards, Greg, *The Scope and Significance of Cultural Tourism*, in (Richards Greg) „*Cultural Tourism in Europe*“, Association for Tourism and Leisure Education (Atlas), 2005, http://www.tram-research.com/cultural_tourism_in_europe.PDF (приступљено 15. 10. 2014)

- [16] Руђинчанин, Бошко, *Културно историјски споменици*, у монографији (Руђинчанин Бошко, Топаловић Огњен) „Врњачка Бања на почетку 21. века“, Народна библиотека „Др Душан Радић“, Врњачка Бања, Културни Центар Врњачка Бања, 2008.
- [17] Руђинчанин, Бошко, Никодијевић, Милан, Обрадовић, Драгиша, Боровић Димић, Јелена, Топаловић, Огњен, *Култура*, у монографији (Руђинчанин Бошко, Топаловић Огњен) „Врњачка Бања на почетку 21. века“, Народна библиотека „Др Душан Радић“, Врњачка Бања, Културни Центар Врњачка Бања, 2008.
- [18] Топаловић, Огњен, *Прошлост*, у монографији (Руђинчанин Бошко, Топаловић Огњен) „Врњачка Бања на почетку 21. века“, Народна библиотека „Др Душан Радић“, Врњачка Бања, Културни Центар Врњачка Бања, 2008.
- [19] Хаџић, Олга, *Неки аспекти сарађе у културном туризму*, „Туризам“, бр. 8, Природно-математички факултет, Департман за географију, туризам и хотелијерство, Нови Сад, 2004 (53-56)
- [20] Хаџић, Олга, Стојаковић, Гордана, Херман Милинковић, Ксенија, Ванић, Татјана, Ивановић, Иван, *Културни туризам*, Природно-математички факултет, Департман за географију, туризам и хотелијерство, Нови Сад, 2005.
- [21] Howie, Frank, *Managing the Tourist Destination*, Thomson, London, 2003.
- [22] Храбовски Томић, Ева, Милићевић, Снежана, *Развој туризма Врњачке Бање на принципима одрживог развоја*, „Теме“, бр. 2/2012, Универзитет у Нишу, 2012 (755-771)
- [23] <http://www.vrnjackikarneval.com/pages/okarnevalu.html> (приступљено 1.11. 2014)
- [24] <http://www.vrnjackabanja.co.rs/srpski/sadrzaj/turizamglmeni/koncertiglmeni> (приступљено 3. 11. 2014)
- [25] <http://www.vrnjackabanja.co.rs/srpski/sadrzaj/kulturaglmeni/kulturaglmeni1> (приступљено 5. 11. 2014)
- [26] http://registar.zavodkraljevo.rs/ladjariste_neolitsko_naselje.html (приступљено 25. 10. 2014)
- [27] http://registar.zavodkraljevo.rs/vrnjacka_banja.html (приступљено 25. 10. 2014)
- [28] <http://lovest.rs/about-event/> (приступљено 8. 11. 2014)
- [29] www.montecatinihelp.info/wordpress/ (приступљено 10. 11. 2014)
- [30] www.montecatiniturismo.it/citta_e_musica_eng.php (приступљено 10. 11. 2014)
- [31] www.termemontecatini.it/?q=en/node/178 (приступљено 10. 11. 2014)
- [32] www.montecatiniturismo.it/montecatini_e_dintorni_eng.php (приступљено 11. 11. 2014)
- [33] www.montecatiniturismo.it/home_st_eng.php (приступљено 12. 11. 2014)

UDC 338.483.12(497.11 Vrnjačka Banja)
930.85(497.11 Vrnjačka Banja)

Assistant Professor Snežana Milićević, PhD
Faculty of Hotel Management and Tourism, Vrnjačka Banja
University of Kragujevac

CULTURAL AND HISTORICAL RESOURCES – THE POTENTIAL FOR THE DEVELOPMENT OF VRNJAČKA BANJA AS A DESTINATION FOR CULTURAL TOURISM

Abstract: *Tourism is a global phenomenon of the XXI century. In order to survive in a highly competitive market, tourist destinations must continually innovate its offer. Tourists today strive toward new tourism products, authentic adventures and experiences. New experiences are becoming the main motive to visit a particular destination. Change is a word that characterizes tourism and involves continuous and rapid adaptation of the tourism industry to these changes. One of the modern trends in recent decades is cultural tourism. Cultural tourism is motivated by the need to visit places with attractive cultural, historical and artistic content, in order to learn a variety of local and regional culture.*

Thanks to the natural medical resources, Vrnjačka Banja is the most famous and most visited spa in Serbia. However, it also has a wealth of cultural and historical resources, which is an excellent potential for the development of cultural tourism. Valorisation of cultural and historical heritage and effective inclusion of cultural property in tourism would contribute to the Banja be attractive as a destination for cultural tourism. It involves a number of activities to protect, revitalize and organization of cultural and historical sites from different eras, but also the design of diverse cultural content.

Key words: *cultural and historical resources, cultural tourism destination, Vrnjačka Banja.*